

מרכז פרס לשלום
مركز بيرس للسلام
The Peres Center For Peace

שלום כלכלי? שלום מדיני עם שגשוג כלכלי

- נייר עמדה -

מרכז פרס לשלום
מחלקת כלכלה ועסקים

עדי אשכנזי
ברק גרינאפל

קוד נייר: Res 01-09/A07

יולי 2009

בנימין נתניהו ראש ממשלת ישראל בנאום בר אילן 14 יוני 2009:

"אני קורא למדינות ערב לשתף פעולה עם הפלשטינים ואיתנו כדי לקדם את השלום הכלכלי.

השלום הכלכלי אינו בא כתחליף לשלום המדיני, אבל הוא מרכיב חשוב בהשגתו.

יחד נוכל לפתח פרויקטים שמתגברים על חסרונות אזורנו, כמו התפלת מים, ומנצלים את יתרונותיו, כמו ניצול אנרגיית השמש, או פריסת צינורות גז ונפט וקווי תחבורה המחברים את אסיה, אירופה ואפריקה"

קידום תהליך השלום הישראלי-פלסטיני מתקשר בתקופה האחרונה עם המושג "שלום כלכלי" שהוטבע ע"י ראש ממשלת ישראל בנימין נתניהו.

עמדתנו היא שקידום הכלכלה הינו רק מישור מלווה לתהליך מדיני המהווה את הנתיב המרכזי שבלעדיו לא ייווצר שינוי אמיתי ביחסים בין ישראל לפלסטינים.

שיפור הכלכלה הפלסטינית לא יוכל להוות תחליף להסדר המדיני ולא יוכל להתקיים בואקום מדיני, למרות שהוא מהווה נדבך מרכזי וחשוב בתהליך המאפשר לעמים לטעום את "פירות השלום" עוד במהלך המו"מ וגם יוצר אופק חיובי.

כיוון שע"פ כל הסימנים אנו בפתח של סבב חדש במו"מ בין ישראל לפלסטינים, מצאנו לנכון להתמקד בנייר זה בניתוח הסביבה הכלכלית שעל בסיסה יכולה לצאת לדרך תוכנית לקידום הכלכלה הפלסטינית לכלכלה מודרנית יותר. הנחת היסוד שלנו היא שכלכלה פלסטינית חזקה היא אינטרס ישראלי, וככזאת היא תוכל לספק אפשרויות של תעסוקה, פיתוח תשתיתי, קידום מסחר ותיירות, תוך שיתוף פעולה עם הכלכלה הישראלית, בתמיכת המערכת הישראלית, ומתוך ראייה של win-win.

סקרנו את הנושאים והפרויקטים המרכזיים הקיימים שלהערכתנו יכולים להשפיע מהותית על פיתוח הכלכלה הפלסטינית, תוך התמקדות חד צדדית על תפקידה של ישראל בתהליך בנושאים האופרטיביים, לצורך קבלת החלטות וביצועם.

ההתמקדות בתפקיד ישראל לפיתוח הכלכלה הפלסטינית אינו מוריד מערכה ותפקידה המכריע של הרשות הפלסטינית בנושא, שכן כל התקדמות של הכלכלה הפלסטינית מותנית קודם כל בראש ובראשונה ברצונם של הפלסטינים בסיוע הישראלי והבינלאומי ליישום דרך זאת.

בסריקת הנושאים האופרטיביים העומדים על הפרק, בחרנו לדון בפרויקטים קיימים המצויים בשלבי ביצוע שונים, ובנושאים שנדונים במסגרות שונות ובפורומים רבים כבר מספר שנים, אך עד עתה באופן נקודתי ולא כתוכנית רב ממדית.

לדעתנו, תוכנית רב ממדית, שתשפיע על הפרמטרים המרכזיים של הכלכלה הפלסטינית, תהיה אפקטיבית באופן שיכול להשפיע מהותית על האווירה הפוליטית ועל האוכלוסיות עצמן בחיי היומיום, דבר שכבר שנים לא נעשה.

המלצותינו המרכזיות כפי שמפורטות בנייר הינן:

- יישום של תוכניות, באופן רוחבי וכולל, ליצירת אפקטיביות מקסימאלית וללא כל תנאי מקדים.
- תיחום התוכנית לפיתוח כלכלי בלוח זמנים שקוף לישראלים, לפלסטינים, ולקהילה הבינלאומית.
- בחירת נושאים או פרויקטים לקידום, שייצרו נראות מיידית לסיפורי הצלחה לצורך שיפור האווירה ויצירת אמון.
- התמקדות בתחום התעסוקה כנושא מרכזי.

נייר זה הינו פרי עבודתה של מחלקת כלכלה ועסקים במרכז פרס לשלום, שריכזה את המידע בהתבסס על עבודות מחקר רבות שהוכנו לאחרונה בנושאים השונים, התייעצות ואיסוף נתונים עם עשרות מומחים בתחום, וכן שיחות עם אנשי עסקים וגורמים רשמיים ישראלים ופלסטינים.

אנו פועלים עתה, יחד עם שותפים פלסטיניים, לקידום כתיבתו של נייר מקביל, המציג את הראייה הפלסטינית בנושא.

מרכז פרס לשלום מבקש להביע תודה מיוחדת לשגרירות דנמרק בת"א, בעבור תמיכתם בהכנתו של נייר זה.

בברכה,

ד"ר רון פונדק
מנכ"ל
מרכז פרס לשלום

תוכן עניינים

1. תפישת השלום הכלכלי.....5
2. העסקת עובדים פלסטיניים בישראל.....11
3. פיתוח אזורי תעשייה בגדה המערבית.....14
4. מעברים וסחר.....19
5. תשתיות.....23
6. תיירות.....30
7. סיכום והמלצות.....33

1. תפישת השלום הכלכלי

המושג שלום כלכלי, בהקשרו הישראלי-פלסטיני, הפך למשמעותי בשנים האחרונות מאז שמר בנימין נתניהו, עוד לפני היבחרו לראש ממשלה, הציגו כפתרון לסכסוך הישראלי-פלסטיני, כאשר השלום הכלכלי להבנתו, יהווה פרוזדור לאפשרות של שלום מדיני בהמשך, בסיס ליצירת תנאים להבשלת האקלים לשלום ותחליף להתגברות האסלאם הקיצוני בהיותו אופק של תקווה לעם הפלסטיני¹.

כיום לאחר בחירתו של נתניהו לראש ממשלת ישראל, קיבל המושג המעורפל יחסית משנה תוקף ונוצרה סביבו התעניינות גדולה באשר לתוכן העומד מאחוריו, כמו גם מהם הצעדים האופרטיביים שיינקטו, אם בכלל, ע"מ להפוך מושג זה לתוכנית אופרטיבית למימוש.

בטרם ניכנס לדיון העוסק בתכולת השלום הכלכלי, ברצוננו לדון בשאלת התפיסה העקרונית של האקסיומה העומדת מאחורי הפתרון של השלום הכלכלי, הגורסת כי רווחה כלכלית אצל הפלסטינים תיצור תקווה, תפיג עוינות, תחליש את הנטייה לאלימות ותבנה את "מחיר ההפסד"-קרי הקטנת הכדאיות לעימות, בשל החשש לאבד נכסים כלכליים שהושגו לרבות גידול בהכנסות, הגברת הייצוא, משיכת משקיעים והגדלת ההשקעות באזור באופן כללי.

"השלום הכלכלי" מקבל קרדיט מרה"מ נתניהו כאשר הוא מתאר אותו כמקטין את כוחו של האסלאם הקיצוני, על ידי הקטנת כמות המתגייסים אליו באין אופק מדיני ובאין תקווה אחרת לשיפור החיים. הנחה זו הינה התפיסה ששררה בקרב מקבלי החלטות בישראל ובמערכת הביטחון שנים רבות ובמידה רבה גם כיום הינה הגישה המובילה את אופן המחשבה בישראל, לשיפור הכלכלה ושדרוג מערכת היחסים הכלכלית בין הרשות הפלסטינית לישראל ולכלכלתה.

¹ נאום נתניהו בכנס הרצליה ה-8

על מנת להתייחס לחוזק ההנחות שמאחורי תפיסה זו כדאי לקרוא את דבריו של פרופסור אמריטוס אפרים קליימן כפי שפורסם בדצמבר 2008 בו הוא מתייחס לנושא,² "ככל שזה נוגע לפלסטינאים ניסיון העבר מפריך לחלוטין הנחה זו. האינתיפאדה הראשונה, התקוממות עממית לכל הדעות, פרצה לאחר כשני עשורים של שגשוג כלכלי, שהמשק הפלסטיני לא חווה מעולם" - **גידול תוצר שנתי של 9.3% בממוצע במשך 18 שנים**. התוצר גדל בשיעור דומה גם בשלוש ארבע השנים שקדמו לאינתיפאדה השנייה. יתכן שהרעה במצב הכלכלי מגבירה את האלימות אך שיפור בו איננו בהכרח ממתן אותה.

מעבר לדברים אלו, אנו ממליצים לקרוא נייר שחובר במרכז פרס על ידי החתומים מטה, הדן באותה הנחה על בסיס מודל שנבנה ואף מעמיק בשאלת גבולות ההשפעה של "הכוח הכלכלי" כגורם יחיד משפיע לריסון האלימות.³

המסקנה המרכזית בנייר זה הינה כי לכוח הכלכלי מגבלות רבות כאשר מולו עומדות שאיפות לאומיות של עם. בתנאים מסוימים של מציאות פוליטית, לפריחת הכלכלה כוח רב על יכולת מיתון הנטייה לאלימות ובתנאים אחרים כוחה של הכלכלה הולך ופוחת. קיימים מצבי קיצון, שלצערנו הינם המצבים הדומיננטיים בימים אלה, בהם לכלכלה אין כל השפעה, וככל שנשקיע בקידומה לא תהיה לה השפעה על התקווה של העם הפלסטיני ומכאן גם על ריסון הנטייה לאלימות.

מסקנה מרכזית נוספת הינה כי למצב הכלכלי הראשוני, טרם פרוץ האלימות, אין השפעה על עוצמתה של האלימות, ועל-כן אין להניח כי כאשר אלימות פורצת, מצב כלכלי טוב יחסית ימתן את "גובה הלהבות" או ישפיע עליהן, וכתוצאה מכך לא ניתן במצבים כאלה לחזות את עוצמת האלימות או משכה. ברור כי "שלום כלכלי" ככלי מוביל או ככלי בודד אינו יכול להצליח ודרושים כלים מדיניים כמובילים את התהליך כאשר השיפור הכלכלי מלווה ותומך בקידום התהליך המדיני.

התייחסות חשובה לה זכה נתניהו, הייתה מראש הממשלה הקודם אהוד אולמרט (בעודו בתפקיד) בכינוס המכון למחקרי בטחון לאומי בדצמבר 2008. אולמרט תקף את הרעיון וציין כי "צמד המילים שלום כלכלי יכול להיות סיסמת בחירות, אבל לא אופציה ריאליסטית שישראל יכולה להציע כתחליף לתהליך מדיני"⁴.

² הארץ-9.12.2000 - אפרים קליימן/ יש ממש "בשלום כלכלי"?

³ - Peres Center for Peace Business and Economics Department-June 2008:

"Violence and the Impact of Perceived Economic Wealth and Political Atmosphere"

⁴ הארץ-19 דצמבר 2008 ציטוט מכנס המכון למחקרי ביטחון לאומי- תל אביב

יש לציין ואף בהדגשה כי לאחרונה, נוהג נתניהו בכל התייחסות לנושא, להוסיף את הנושא המדיני ומציין כי הפיתוח הכלכלי אינו תחליף למשא ומתן, כדבריו בעצרת הסוכנות היהודית בנובמבר 2008: "השלום הכלכלי יחד עם משא ומתן פוליטי יביא אותנו לשלום וירחיק טרור וכך נגרום ליציבות אזורית"⁵. למרות הדברים האלו ומהתבטאויות נוספות, נדמה כי בראיית נתניהו, קטר השלום עם שכנו תמיד מתחיל בכלכלה ולא בהכרח במקביל לנושא המדיני - "השלום הכלכלי יקדם את השלום המדיני" ולעולם לא להפך.

מסמך זה יציג את הידוע על תפישת "השלום הכלכלי" של ראש הממשלה מפרסומים שונים, יפרט את עיקרי תמונת המצב הכלכלית בגדה המערבית בעיקר, וכן יפרט את הפרויקטים המרכזיים בתחומי הליבה הכלכליים המצויים בתהליכי טיפול, ואשר לדעתנו ראויים להיכלל בכל תוכנית כלכלית מול הפלסטינים במסגרת התוכנית לשלום כלכלי.

לא נדון במסמך זה באחריות המוטלת על הרשות הפלסטינית לקדם את ביצוע הפרויקטים ונתרכז בנושאים שבאחריות מדינת ישראל וזאת ללא הסרת כל אחריות מהרשות הפלסטינית לשאת פעולה ולקדם הפרויקטים.

מהו השלום הכלכלי

כאמור, רב הנסתר על הגלוי בנושא ורוב ההתבטאויות של ראש הממשלה בנושא לא לוו במידע מפורט. יחד עם זאת, נרכז את המידע המועט שפורסם בנושא, בהזדמנויות שונות ובהקשרים שונים, על מנת לנסות ולבנות תמונה מיטבית ממנה ניתן ללמוד על כוונת התוכנית לשלום כלכלי.

מבחינת מבנה אדמיניסטרטיבי - מתכוון ראש הממשלה להקים מנהלת לניהול מיזמים כלכליים משותפים עם הרשות הפלסטינית, שתפקידה יהיה לרכז הפעילות מול הקהילה הבינלאומית בדגש על שליח הקוורטט מר טוני בלייר וכן מול הרשות הפלסטינית. הקמת המנהלת הינה אחת מהמלצות של צוות 100 הימים בראשות ח"כ יובל שטייניץ, כאשר ההצעה הינה להעמיד בראשה שר מיוחד עם צוות בעל ניסיון רב בתחום הכלכלי ובתחום הפלסטיני. בפגישת מר נתניהו עם מר טוני בלייר אף הוצג הנושא באופן כללי וכן בפגישתו עם השליח האמריקני מר ג'ורג' מיטשל שציין כי לדעתו תוכנית זו אינה מספיקה ויש לכלול אותה במסגרת המשא והמתן.

⁵ הארץ-16 נובמבר - "השלום הכלכלי יקדם את השלום המדיני"

עוד בתחום זה עולה כי הרעיון לשלב גורמים זרים בנושא הכלכלי איננו חדש, והודעת מזכיר הממשלה בראשות אולמרט מדצמבר 2006⁶ קובעת כי "תוקם ועדה מייעצת מורכבת ממנהיגים מן העולם והיא תתמקד ביוזמת המסדרון הכלכלי ותבטיח הצלחתו. הצדדים השותפים למפעלים יקימו צוותי עבודה ויאגמו את משאביהם הפוליטיים, הכלכליים והמקצועיים כדי לקדם את המפעלים ולעקוב אחרי התקדמותם".

ראוי לציין כי באותה הודעה הובהר כי יוזמת המסדרון הכלכלי מורכבת ממספר מפעלים כלכליים ופרויקטים גדולים כגון מובל השלום, שדה תעופה משותף עקבה-אילת, פיתוח מכרות נחושת משותפים, מפעלי תיירות, חיבורים מסילתיים ואזור תעשייה פלסטיני.

בבחינת הדברים שהוצגו בדברי נתניהו, במסגרת נאומיו ובמסע הבחירות, בנושא מרכיבי השלום הכלכלי, עולה התמונה הבאה:

- הקמת וביצוע 25 מיזמים כלכליים בשטחים במימון זר ובתמיכת ישראל בתחומי החקלאות, התעשייה והתיירות.
- קידום פרויקטים של שיתוף פעולה.
- הקמת "מרכזי העסקה" ליד הערים הגדולות בשטחים שיפטרו את הפלסטינים מלעבוד בישראל⁷.
- הקמת פרוזדור מיוחד לעולי רגל נוצרים שיבקרו באתרים על הירדן ולחוף ים המלח שיוקמו על ידי הפלסטינים בתיאום עם ישראל- "ישראל תביא תיירים מהגליל והרשות תביא תיירים מבית לחם ויריחו. נקים שרוול אבטחה, יבנו בתי מלון והשכר יעלה..."⁸.
- הקלות במעברים וניסיון למצוא השקעות מחו"ל⁹.

כפי שניתן להבין נושא השלום הכלכלי דורש הצגת רעיונות קונקרטיים כפי שיוצגו במסמך זה.

⁶ הודעת מזכיר הממשלה, עו"ד ישראל מימון בתום ישיבת הממשלה, מיום 17 דצמבר 2006

⁷ הארץ-דני רובינשטיין-16.2009

⁸ כנס הרצליה- The Marker .

⁹ דברי מר זייף שהוצג כמקורב לנתניהו וחבר צוות 100 הימים בכנס שאורגן ע"י איפקרי תחת הכותרת "מהו השלום הכלכלי"-הארץ 30.3.2009.

תמונת המצב הכלכלי – אינדיקאטורים מרכזיים

(הנתונים מתבססים על נתוני הלמ"ס הפלסטיני ונתונים מגורמים ישראלים רשמיים)

בטרם יוצגו הפרויקטים בתחומים השונים חשוב לראות את תמונת המצב הכלכלית ערב עליית נתניהו לשלטון.

באופן כללי, ניתן לראות כי בשנת 2008 כלכלת הגדה המשיכה במסלול הצמיחה שהחלה בשנת 2007, מאז הוקמה ממשלת פיאצ' וקיבלה לגיטימיות ממדינות העולם, וזאת מול מגמה הפוכה ברצועת עזה. נתוני המאקרו בתחום התוצר הכלכלי מראים כי התוצר גדל מ 4.01 מיליארד דולר בשנת 2007 ל-4.04 בשנת 2008.

נתון זה בולט על רקע התנאים הגלובליים של משבר כלכלי עולמי ופגיעה קשה בכלכלות העולם. במהלך 2008 הושג איזון תקציבי ושכר העובדים בשרות הציבורי שולם במלואו וכמו כן הוכפל תקציב הפיתוח לחצי מיליארד דולר.

האיזון התקציבי נוצר בעיקר מגידול בסיוע הבינלאומי שהגיע לכדי 1.7 מיליארד דולר אבל גם מגידול בהכנסות ממיסים ל-0.75 מיליארד דולר.

מעברים וסחר

עפ"י אמדן רשות המיסים היקף הסחר בין ישראל לרשות עלה מ-12.4 מיליארד ש"ח בשנת 2007 לכדי 15 מיליארד ש"ח בשנת 2008 המהווה גידול משמעותי של 21 אחוזים.

עליה זו הינה על רקע צמצום הסחר עם עזה מה שאומר להערכת גורמים מוסמכים בישראל כי הגידול הריאלי בסחר עם הגדה עומד על סדר גודל של 30-34 אחוזים. ראוי לציין כי כבר בשנת 2007 המסחר עם עזה היה נמוך מאד.

מבחינת היבוא והיצוא הפלסטיני הכולל עולה כי קיימת עלייה מתמדת של שני מרכיבים אלו משנת 2001 ועד שנת 2007, בה חלה קפיצה של עשרות אחוזים ביחס לשנת 2006.

סה"כ בשנת 2007 הסתכם הייצוא לכ- 513 מיליון דולר והיבוא לכ- 3.14 מיליארד דולר כולל הסחר עם ישראל¹⁰ (נתוני 2008 טרם פורסמו).

¹⁰ <http://www.paltrade.org/en/about-palestine/foreign-trade.php>

מבחינת תנועות הסחר במעברים עולה כי חל גידול בכמות המשאיות בכ- 40 אחוז במעברים היבשתיים וכ-45 אחוז במעבר אלנבי, זאת בעיקר עקב מיסוד המעברים וחסמת התנועות הבלתי חוקיות שלא נכללו בסקרים הקודמים.

תעסוקה

התעסוקה הפלסטינית של תושבי הגדה בישראל ובכלכלה הישראלית נמשכת ומספר המועסקים אף גדל. בשנת 2008 קיבלו רישיונות עבודה כ-46,000 פלסטינים. כמחצית מעובדים אלה מועסקים בישובים הישראליים מעבר לקו הירוק והנחת העבודה היא כי קיימים עובדים נוספים המועסקים בישראל ללא רישיונות עבודה. ע"פ האומדנים סך התקבולים מעבודה למשק הפלסטיני הסתכמו בכ-2 מיליארד ש"ח בשנת 2008. האבטלה בגדה גדלה בכ-1% בממוצע לעומת שנת 2007 (לכ-19%) ובעזה הגיע לשיעור של למעלה מ-40%.

מבחינת עלות השכר חלה עלייה בשכר העבודה היומי הן בתוך הגדה והן בישראל, כנראה עקב חסימת התעסוקה הבלתי חוקית בישראל ועודף ביקושים לעובדים זרים בישראל.

תיירות

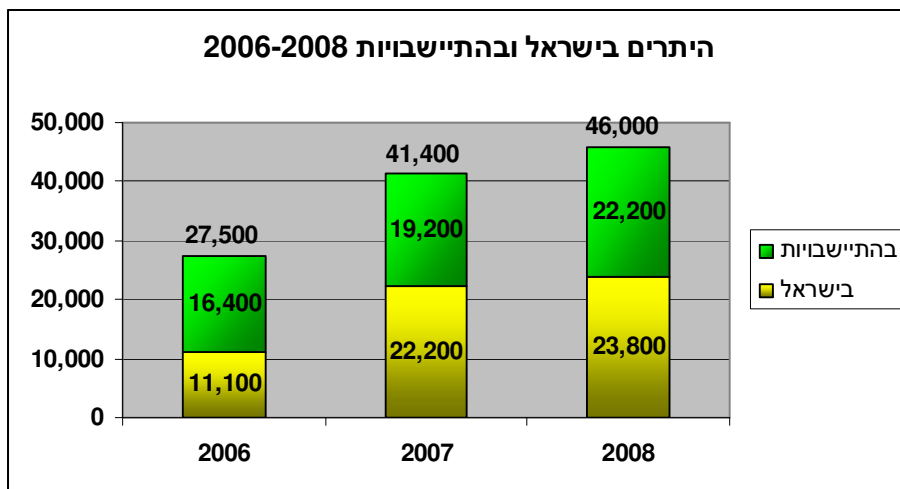
ענף שהתחזק משמעותית בשנת 2008, כאשר בגזרת בית לחם כמעט הוכפלה כמות המבקרים שהגיעה לכ-990 אלף תיירים וזאת לאחר שבשנת 2007 ביקרו בעיר כ-510 אלף תיירים בלבד.

לסיכום, בפרקים הבאים של מסמך זה יוצגו מספר נושאי ליבה לפיתוח הכלכלה הפלסטינית, לקידום רבים מהנושאים שיוצגו נדרש סיוע ישראלי ופתיחות ישראלית כמו גם אווירה של רצון טוב החסרה כיום. כמובן שרוב הצעדים הנדרשים מישראל מלווים באיזושהי רמת סיכון שעל ישראל לקחת, אך כנראה זה מחויב המציאות בטווח הקצר (עקב פעילות צפויה של קיצוניים) ובטווח הארוך נצפה כי הסיכון ילך ויפחת בד בבד עם שיפור האווירה ושיפור כלכלי מקביל ותמידי.

2. העסקת עובדים פלסטיניים בישראל

מאז שנת 2000, בה פרצה האינתיפאדה השנייה, התדרדרה הכלכלה הפלסטינית בביצועיה בעשרות אחוזים במונחי תל"ג כולל ותל"ג לנפש ורק לאחרונה נרשמים מספרים ואינדיקטורים המאותתים על התאוששות כלכלית בגדה, בעוד שהמצב ברצועת עזה הולך ומתדרדר. נושא התעסוקה הפלסטינית היה הנושא הראשון והמרכזי ביותר שהביא לידי ביטוי את המכה הכלכלית הקשה שספג המשק הפלסטיני, שכן הגידול באבטלה התרחש באופן מיידי לאחר שנאסרה כניסתם של כ- 120,000 עובדים פלסטינים שהועסקו בישראל. נתוני רבעון אחד חשפו גידול באבטלה בגדה מ- 7.5% ברבעון שלישי בשנת 2000 ל- 33.5% ברבעון רביעי של שנה זו.

כאמור, כיום מועסקים במשק הישראלי כ- 50,000 עובדים פלסטיניים, כ-25,000 איש בהתנחלויות מעבר לקו הירוק, ועוד כמה אלפים ללא רישיונות המועסקים בהתיישבות בבקעת הירדן. משמעותה של התעסוקה בכלכלה הישראלית הינו קריטי עבור הכלכלה הפלסטינית וזאת בין היתר בשל פערים עצומים בשכר כיוון שכל פועל העובד בישראל או בכלכלה הישראלית משתכר 142 ש"ח ליום עבודה בהשוואה התעסוקה המקומית בגדה בה השכר הממוצע הינו כ-84 ש"ח או 62 ש"ח בעזה. התעסוקה בישראל נמשכת על אף החלטה שקיבלה הממשלה ב- 2005, לפיה עד שנת 2008 לא יועסקו עוד עובדים פלסטיניים בישראל. נדגיש כי החלטות ממשלה שהתקבלו בשנים האחרונות לצמצום מספר הפועלים הזרים בישראל, צפויות ליצור ביקושים עצומים לעובדים פלסטיניים בענפי החקלאות, הבניין והשירותים, בהם מועסקים מרביתם גם היום.

• נתוני משרד הביטחון

מזה מספר שנים, אין מדיניות ברורה בישראל באשר למספר העובדים הפלסטיניים שהמשק הישראלי קולט ו/או מסוגל לקלוט. אם בכוונת הממשלה לסייע לתכנון נכון יותר של תחום התעסוקה ברשות הפלסטינית, עליה לקבוע מדיניות מוצהרת בנוגע להעסקתם של עובדים פלסטינים בישראל, הכוללת מכסות בטווח הזמן הקצר, הבינוני והארוך, לרבות צפי גידול, ובהסתמך על מגמות מאקרו-כלכליות במשק הישראלי.

מדיניות כזו המפרטת מכסות עבודה בישראל תשמש כמשתנה אקסוגני רב-חשיבות עבור משרדי התכנון והכלכלה הפלסטיניים, וכן בתוכניות פיתוח וצמצום עוני, הנערכות ומיושמות על ידי ממשלות, סוכנויות או"ם וארגונים בינלאומיים כגון USAID, הבנק העולמי (WB), קרן המטבע (IMF), הסוכנויות UNRWA, UNSCO, UNIDO ו-UNDP, וגופים נוספים.

מנקודת המבט הישראלית כאמור, העסקת פלסטינים בישראל אינה סוגיית מדיניות עצמאית, אלא חלק ממדיניות כוללת להעסקת עובדים זרים בענפי הבנייה, החקלאות והשירותים בישראל. על-כן, מדיניות זו צפויה להשפיע במישרין על מדיניות העסקת עובדים זרים מאסיה, מזרח אירופה ומקומות נוספים, המהווים למעשה אלטרנטיבה לעובדים הפלסטיניים בענפים המדוברים. על פי פרסום של משרד התמ"ת, מספר העובדים הזרים ששהו בישראל בסוף שנת 2008 נאמד ב-225 אלף לעומת 200 אלף בשנת 2007, מתוכם רק 52% עובדים בהיתר.

בראייתנו, האינטרס הישראלי המובהק הוא להעדיף תעסוקת פלסטינים על פני העסקת עובדים זרים וזאת בעיקר מהטעמים הבאים:

- לישראל מחויבות ואינטרס לסיוע בפתרון לבעיית האבטלה במשק הפלסטיני, הן מאחר שבתקופה קצרה סגרה את שעריה בפני עובדים פלסטינים שעבדו עשרות שנים בכלכלה הישראלית, ובכך גם נמנעה מהצורך בפיתוח מקומות עבודה בשטחי הגדה ועזה, והן מאחר והאבטלה מביאה למחיר סוציו-אקונומי קשה שבסופו של דבר משפיע לרעה על יציבות השלטון הפלסטיני ועל הנטייה לקיצוניות. לכן, תרומתה של ישראל בניכוי הביקושים בשוק העבודה הפלסטיני הינה הכרח. כל זה נאמר על אף העובדה שבמקרים לא מועטים הפלסטינים עצמם הכשילו פיתוח מיזמי תעסוקה ויצרו יחד עם המערכת הישראלית אווירה ביטחונית שהבריחה משקיעים מהאזור.

- יתרוגם המובהק ביותר של העובדים היומיים הפלסטינים נעוץ בעובדה כי הנ"ל נכנסים לישראל לצורכי עבודה בלבד וככלל חוזרים מדי ערב לשטחי הרשות הפלסטינית, כך שהעסקתם אינה כרוכה בהיבטים כלכליים- חברתיים מורכבים ולא קיימת סכנה שהנ"ל יהגרו לישראל. בכך קיים שוני מהותי בין העסקתם לבין העסקת עובדים זרים ממדינות אחרות.
- העובדים הפלסטיניים הינם מיומנים יותר, בדגש על ענף הבנייה בה לפלסטינים כמעט אין תחליף בעבודות בטון רטוב, ביחס למרבית אוכלוסיית העובדים הזרים.
- עובדים פלסטיניים מועסקים בישראל מזה כמה עשורים. למעט מקרים בודדים - וגם הם ככל הנראה על רקע פלילי או אישי, ולא לאומני - לא היו פיגועי טרור מצד פועלים פלסטינים בעלי אישורים במעסיקהם הישראליים (ע"פ נתוני השב"כ מתחילת האינתיפאדה השנייה לא בוצע אף פיגוע ע"י מי שהחזיק ברישיון עבודה בישראל). להפך, במרבית המקרים נוצרו קשרי ידידות וחברות של שנים, כאשר עובדים רבים עבדו לעתים במשך עשרות שנים אצל אותו מעסיק.
- לבסוף, העסקת עובדים פלסטיניים הינה צעד חיוני לבניית יחסי שכנות טובה והנחת תשתית לקידום השלום בין שני העמים.

לסיכום, מדיניות ישראלית מוצהרת וארוכת-טווח להעסקת פלסטיניים הינה חיונית ביותר והכרחית לתכנון הכלכלה הפלסטינית, הן על ידי הרשויות הפלסטיניות והן על ידי גורמים בינלאומיים, ובמקביל מהווה אינטרס ישראלי.

להערכתנו, ועל רקע כמות העובדים הזרים במשק הישראלי, מספר הנע בין 100,000 ל-150,000 עובדים פלסטינים בישראל הינו מספר שישראל יכולה וצריכה לקחת על עצמה לפחות בטווח הקצר של 5 עד 10 שנים. בזאת לפחות יינתן מענה על 3-4 שנים של גידול בביקושים למשרות חדשות שנוצר מידי שנה בכלכלה הפלסטינית, דבר שיאפשר מרווח נשימה מינימאלי לבניית התעסוקה בכלכלה הפלסטינית.

מדיניות זו אינה יכולה לבדה להביא לשיפור ארוך-טווח בכלכלה הפלסטינית, אך היא יכולה להיות ממריץ מהיר ומשמעותי ביותר, וצריכה להיקבע במקביל לקידום התעסוקה הפנימית וכתנאי לקידום פרויקטים עתירי תעסוקה בשטחי הרשות כגון אזורי תעשייה, וזאת ע"מ למנוע שימור הנוחות שבעבודה בישראל ללא צורך בפיתוח פלסטיני לכיוון עצמאות כלכלית. נרחיב את הדיון על כך בפרק אזורי התעשייה.

3. פיתוח אזורי תעשייה בגדה המערבית

כפי שהדגשנו קודם לכן, אינתיפאדת 'אלאקצא' שפרצה בספטמבר 2000, הביאה לפגיעה אנושה בכלכלה הפלסטינית וביחסי הכלכליים עם ישראל בכל הפרמטרים, ובכלל זה לפגיעה קשה מאוד ורחבת היקף בתחום התעסוקה. כאמור, עבודתם של כ- 120,000 פלסטינים שעבדו בישראל הופסקה בתוך תקופה קצרה, ואחוז המובטלים ברשות עלה בצורה חדה מאוד בכ- 25% בתוך רבעון אחד (הרבעון הרביעי של שנת 2000).

חשיבותו של נושא התעסוקה והרצון הישראלי-פלסטיני ליצירת מקומות תעסוקה פנימיים בגדה המערבית על מנת להקטין את התלות בתעסוקה בישראל זכתה להכרה עמוקה ברשות הפלסטינית עוד לפני פרוץ האינתיפאדה השנייה. בשנת 2000 הוקמה רשות לפיתוח אזורי תעשייה (PIEFZA) ואף חוקקו שני חוקים מרכזיים בנושא:

- החוק לאזורי תעשייה ואזורי סחר חופשי¹¹.
- החוק לעידוד השקעות בפלסטין¹².

כמו כן, עד שנת 2000 הושלמה תוכנית פלסטינית לפריסת אזורי תעשייה מודרניים חדשים בגדה המערבית ובעזה ונבנה אזור תעשייה סמוך למעבר קרני, שבו השקיעו גם משקיעים ישראלים. בבחינת ההתייחסות הישראלית לנושא נראה כי מחד גיסא, לא הובעה התנגדות או הצבת מכשולים מכוונים, אך מאידך גיסא לא היה שיתוף פעולה אקטיבי ויוזם לכל רוחב הגזרה, כפי שלהערכתנו היה צריך להיות מתוך אינטרס ישראלי מובהק לטווח הארוך.

היו שטענו שיוצא הדופן היה היוזמה לשנות את מעמד שטח אזור התעשייה בג'למה (ג'נין) מאזור C לאזור B, אך גם זה היה לאחר שנים של מאמץ בינ"ל וסירוב ישראלי חוזר ונשנה ללא סיבה אמיתית הנראית לעין. מאידך, באזור קרני נראה היה שישראל עשתה מאמץ כולל בתחום הביטחוני, לייצר מודל נכון של שיתוף פעולה, אולם המציאות הביטחונית מחד, ו-"עודף" ביטחונית ישראלית מאידך, הרסו את המציאות החיובית המתהווה. בהקשר זה חייבים להדגיש שאם המערכת הישראלית הרחבה, תאפשר לממסד הביטחוני להיות המחליט הבלעדי בכל סוגיה בתחום זה, הרי שהסיכוי להתפתחות כלשהי בתחום זה שואפת לאפס. הרף הביטחוני ששוב ושוב עולה ללא קשר הכרחי לאיומים הריאליים בשטח, ניצב

¹¹ Low No 10/1998 – Regarding Industrial Estate and Industrial Free Zones

¹² Low No 1/1998- Encouragement Of Investment in Palestine

בניגוד גמור לדינאמיות ולגמישות שדורש מערך פיתוח ויזמות עסקית. הדבר נכון לנושא החשוב של הפאראקים התעשייתיים, אבל מדויק גם לגבי תחומים כלכליים אחרים כגון מעברים וסחר.

הרעיון מאחורי התוכנית הוא פריסת אזורית של אזורי תעשייה על פני הגדה המערבית ועזה, תוך כיסוי אזורים בהם האבטלה גבוהה, כאשר התוכנית משלבת את תפישת אזורי תעשייה צמודי מרחב התפר, אך לא רק.

לאחר שתוכנית זו הוקפאה 8 שנים, בשנה האחרונה היא זוכה להתעוררות. ניצני פריחה ראשונים עם סימני התקדמות אמיתיים ראשונים נראים: באזור התעשייה בג'נין; ביוזמת אזור התעשייה בבית לחם (לא הייתה כלולה בתוכנית שנבנתה בשנת 2000); ביוזמה הטורקית להקמת אזור התעשייה בתרקומיה (אזור חברון); ביוזמה היפנית לבניית אזור התעשייה ביריחו; ואפילו בפעילות הכלכלית בסמוך לשכם. אחת מסיבות ההתעוררות נובעת מהיווצרות "נוסחה" חדשה, הנותנת מענה מסוים לחשש הביטחוני של ישראל. הקמת אזורי תעשייה במעורבות מדינות זרות משרה אווירת ביטחון ואותה מדינה גם משמשת כקטליזטור לקידום הנושא מול ישראל.

מעבר למימון תשתיות, מדינות אילו גם מגלות מוטיבציה רבה להשקיע בפרויקטים עתירי תעסוקה ברשות הפלסטינית באמצעות משקיעים פרטיים של אותם מדינות, רצון אשר עולה בקנה אחד עם האינטרס הלאומי של מדינת ישראל. גם ישראל, צריכה לראות באזורים אלו את מנוע הצמיחה העיקרי העתידי לפיתוח המשק הפלסטיני וקידום פיתרון בעיית האבטלה ברשות.

להלן תמצית תמונת מצב אזורי התעשייה המרכזיים המצויים כיום בתהליכי תכנון והקמה:

- **תרקומיה (חברון)** – נולד בעקבות יוזמת אנקרה בשנת 2007, וכתוצאה מעליית החמאס בעזה, אירוע שגרם לביטול התוכנית הטורקית להקמה מחדש של אזור התעשייה ארז. הטורקים מבטיחים השקעה כספית, גיוס תעשיינים מטורקיה ומהעולם, כאשר ישראל הבטיחה סיוע בהכנסת חומרי גלם והוצאת סחורות מוגמרות מהמעבר הסמוך ללא קשיים. ישראל אף הגדילה לעשות כאשר זו בוחנת בחיוב העברת הסמכויות האזרחיות (שטח C-שליטה ישראלית מלאה שיהפוך לשטח B- שליטה אזרחית פלסטינית) של שטח נוח גיאוגרפית (חלק מכלל השטח שנדרש ע"י הפלסטינים להעברת סמכויות) לבניית אזור התעשייה, לידי הרשות הפלסטינית, דבר שלא התרחש מאז העברת הסמכויות האחרונה בשנת 1999. גדלו של אזור התעשייה

בתרקומיה צפוי לנוע בין 1,000-3,000 דונם, והוא צפוי להעסיק באופן ישיר כ- 20,000 עובדים.

כיום הנושא מושעה עד סיכום נושא הקרקע מול ישראל.

- **בית לחם** - יוזמה צרפתית-פלסטינית של הקמת פארק תעשייתי באזור בית לחם בעלות של כ- 15 מיליון יורו, במסגרתה ממשלת צרפת התחייבה לממן את הבאת התשתיות החיצוניות אל האזור (off-site infrastructure), והרשות הפלסטינית תעמיד את הקרקעות הנדרשות בחכירה ארוכת טווח.

פיתוח האזור ינוהל על ידי חברה פרטית צרפתית-פלסטינית שהוקמה ממש בימים אלה, אשר תממן את יתרת ההשקעה. אזור תעשייה זה מתוכנן להיבנות על שטח של 510 דונם וצפי התעסוקה בו נע בין 10,000-15,000 עובדים.

הצפי לתחילת עבודות בשטח עד סוף שנת 2009.
- **ג'נין** - היוזמה של בניית פארק תעשייתי באזור ג'נין – שהחלה לפני שנים רבות – נמצאת בשלבי תכנון מתקדמים ולקראת הקמה. המשקיע הינו חברת "אל שימאל" הפלסטינית-ירדנית והמימון לתשתיות החיצוניות בסך 10.5 מיליון יורו הינו של ממשלת גרמניה. גודלו המתוכנן של האזור הוא 890 דונם, והוא צפוי להעסיק בין 15,000-20,000 עובדים.

המשקיע המרכזי ממתין לסיכום סופי לנושא הביוב וכן להסדר ויזות מובטח להכנסת משקיעים מירדן ללא חשש לעיכובים.

במאי 2009 נפגש ראש הממשלה נתניהו עם שליח הקוורטט מר טוני בלייר ובפגישה זו סוכם כי השניים יבקרו באזור תעשייה זה במטרה לקדמו ביחד עם השר שלום-שר המשרד לפיתוח אזורי.
- **יריחו** - יוזמה של ממשלת יפן להקמת פארק תעשייתי חקלאי באזור יריחו כחלק מפרויקט "פרוזדור השלום" היפני באזור בקעת הירדן. מטרת אזור זה לספק מענה לפיתוח החקלאי הצפוי בבקעת הירדן, ופתרון לצורכי השיווק והיצוא של תוצרת פלסטינית דרך גשרי אלנבי ואדם למדינות המפרץ ושווקים אחרים. האזור מתוכנן להתפרס על כ- 500 דונם וצפוי לספק תעסוקה לכ- 15,000 עובדים.

היזמים היפנים סיימו לאחרונה את סקר ההיתכנות כאשר הדיון כיום מתמקד מול ישראל בהסדרת דרך הגישה העוברת דרך שטח C.

מעבר לנ"ל, קיימות תוכניות פלסטיניות להקמת אזורי תעשייה נוספים באזור בית הספר כדורי בטול כרם וכן באזור שכם, אך לאלו לא אותרו משקיעים לנושא התשתיות ולמעשה הנ"ל עומדים כאופציות פתוחות להשקעה. רעיון גולמי נוסף המתהווה ברש"פ, הינו להקמת פארק תעשיית הייטק ביריחו. בעבר הייתה כבר תוכנית אב להקמת פארק כזה בכדורי שבטול כרם.

למרות שלל היוזמות שפורטו להקמת אזורי תעשייה בגדה, קיימת עדיין שאלת התעסוקה וכיצד נושא מעיק זה צפוי לקבל מענה בעתיד במסגרת התוכנית הקיימת. לצורך כך נציג הישוב תיאורטי. כאשר מסכמים את כלל המשרות שצפויות להיווצר כתוצאה ממימוש מלא של תוכנית אזורי התעשייה, מקבלים צפי של כ- 80,000 משרות בתרחיש האופטימאלי, וזאת תחת ההנחה כי התוכנית תמומש במלואה בתוך כ- 5 שנים, מה שבראיה אובייקטיבית נראה כמאוד לא סביר עד בלתי מתקבל על הדעת. גם אם נניח כי מול המשרות הישירות והישירות למחצה, ייווצרו עוד 50-60 אלף משרות במעגלים השני והשלישי (בעיקר בענפי השירותים), כמות המשרות האופטימאלית תסתכם בכ - 130 עד 140 אלף משרות.

מול היצע זה של מקומות עבודה, מנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה הפלסטינית (PCBS) עולה כי הביקושים כיום בגדה מסתכמים בכ- 180-200 אלף מובטלים דורשי עבודה, כאשר תוך 5 שנים צפוי מספר זה להכפיל עצמו, ומכאן קל להסיק על השבר הצפוי בתחום התעסוקה.

לאור חשיבותו האדירה של נושא התעסוקה, ובמיוחד לאור הציפיות לכניסה מסיבית של בני 14-10 למעגל התעסוקה בחמש השנים הקרובות, המלצתנו היא לדחוף אקטיבית ולסייע לפלסטינים ולמדינות התורמות, להקים בעדיפות עליונה את אזורי התעשייה בגדה על מנת ליצור מגוון צמיחה חדשים וחיוניים במשק הפלסטיני, וליצור מקומות תעסוקה נוספים בתעשייה הפלסטינית. דחיפה זו של אזורי התעשייה חייבת להיות, כפי שציינו קודם לכן, לצד הצהרה ופעולה ברורה ומהירה של ממשלת ישראל, על מדיניות ארוכת טווח להעסקת עובדים פלסטיניים בישראל.

תוכנית הקמת פארקים תעשייתיים בגדה המערבית

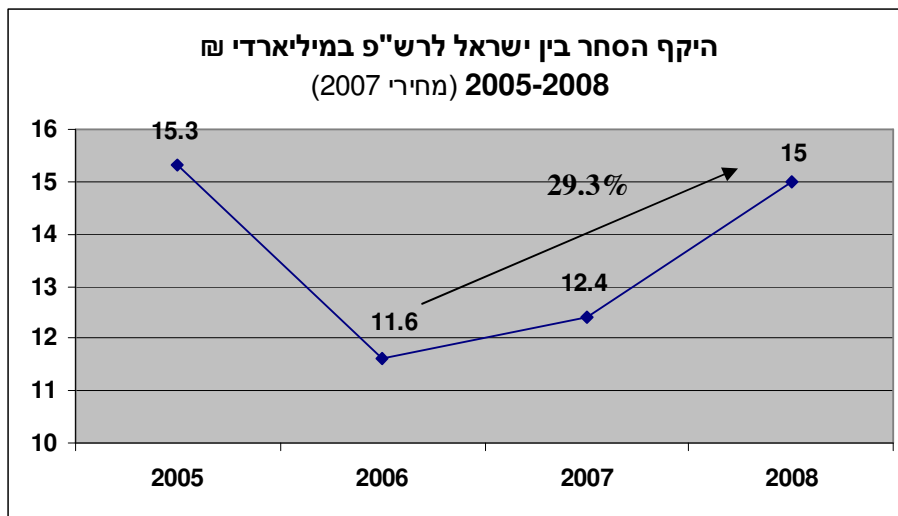

4. מעברים וסחר

הסחר בין מדינת ישראל לרשות הפלסטינית, בניגוד לכפי שנדמה לפעמים, מהווה פעילות כלכלית רחבת היקף ובעלת חשיבות גם למשק הישראלי. הרשות הפלסטינית מהווה למעשה את יעד הייצוא מס. 2 של ישראל אחרי ארה"ב¹³. כאשר הסחר עימה בשנה החולפת עמד על כ- 15 מיליארד שקל להערכת רשות המיסים בישראל. סחר זה כולל את כל תחומי החיים ובין היתר חומרי גלם לתעשייה, מוצרים כגון דלקים וחומרי בנייה, תשומות לחקלאות, מגוון רחב של מוצרים חקלאיים, מוצרי טקסטיל, מוצרים בסיסיים כגון מוצרי חלב, תרופות ועוד.

התפלגות הסחר לייבוא וייצוא הינה קבועה כמעט לאורך השנים, כאשר שיעור הייצוא הפלסטיני מסך הסחר עם ישראל עמד בממוצע על 16%-15% בין השנים 2000-2007.

בתרשים הבא ניתן לראות את התפתחות הסחר בין ישראל והרשות בין השנים 2005-2008. ראוייה לציון במיוחד העלייה בהיקף של כ- 30% בנפח הסחר, אשר התרחשה בשנתיים האחרונות. נזכיר כי עלייה זו חלה על אף המתרחבות המדיניות הניכרת בשנתיים האחרונות, וירידה דרסטית בהכנסת סחורות לרצועת עזה בעקבות ניצחון החמאס בבחירות ועלייתו לשלטון ברצועה. היקף הסחר בין ישראל והגדה המערבית עלה בצורה ניכרת מ- 9.5 מיליארד ש"ח ב- 2007 ל- 13 מיליארד ש"ח ב- 2008, תוך שהוא מפצה (ואף יותר מכך) על הצמצום בהיקף הסחר עם רצועת עזה מ- 3 מיליארד ש"ח ב- 2007 לכ- 2 מיליארד ש"ח בלבד ב- 2008¹⁴.

¹³ עפ"י נתוני למ"ס ישראל, אם מסתכלים על אירופה בחתך מדינות ולא כגוש אחד.
¹⁴ נתוני מפקדת תיאום הפעולות בשטחים.

המלצות לשיפור הסחר

במסגרת עבודות קודמות של מרכז פרס לשלום, נכתבו שתי עבודות מקיפות לבדיקת הדרכים לשיפור הסחר, הראשונה דנה בהשפעות המחסומים הפנימיים בגדה, והשנייה עסקה במעברים החדשים הנבנים לאורך הגדר והשפעתם על הכלכלה הפלסטינית ועל הסחר בין ישראל והרשות הפלסטינית¹⁵. בעבודה הראשונה נבחנו מחסומים פנימיים בגדה המהווים מכשול משמעותי לצמיחה כלכלית ופיתוח הסחר בגדה המערבית, ובינה לבין ישראל, תוך בחינה של כלל ההיבטים הקשורים במעברים הפנימיים לרבות ההיבט הביטחוני. העבודה השנייה בחנה את 4 המעברים העיקריים על הקו הירוק, המרכזים את מרבית תנועת הסחר בין ישראל לרש"פ, לרבות אלמנטים שונים הדרושים לשיפורם כאמצעי רב-חשיבות לשיפור הסחר הביטחוני.

המחסומים הפנימיים העיקריים שאותרו ונבחנו היו – דיר שרף (שבי שומרון), בֵּית אֵיבָא, עֵנְבָתָא, קלקיליה, תנארה וענבתא, אֶלְתֶמְרָה, ג'לזון, נאדי נאר, חברון (דרך 35), חברון (צומת הכבשים). ההמלצה המרכזית הייתה והינה להסיר מחסומים אלה, שכן הנזק הכלכלי שהם גורמים גדול עשרות מונים מהתועלת הביטחונית מהם (שקטנה באופן ניכר לאחר בניית גדר ההפרדה). המלצות עבודה זו כבר מומשו בשטח ומחסומים פנימיים הוסרו או התנועה בהם הוקלה משמעותית. אולם המסר המרכזי הוא כי נדרשת עבודה רציפה לבחינה מחדש של המחסומים הפנימיים בגדה בשל התנאים המשתנים, הן בהיבט הביטחוני והן בהיבט המדיני ובעיקר בשל התקדמות עבודות הגדר.

המלצות נוספות בנושא המעברים והסחר מתמקדות בנושא מעברי הסחר ה-'חיצוניים', כלומר אלו הממוקמים על הגדר ומהווים למעשה את עורק החיים הכלכלי העיקרי של המשק הפלסטיני, שנפגע באופן קשה ביותר מאז תחילתה של האינתיפאדה השנייה בספטמבר 2000. תנועת הסחר העוברת דרך מעברים אלה גדלה מאוד בשנים האחרונות; רק לצורך המחשה, בשנת 2008 גדלה התנועה ב 42% ביחס לשנת 2007 והגיע מעבר ל- 230,000 משאיות גם בשל חסימת המעברים הבלתי חוקיים.

¹⁵ The Peres Center for Peace, "Peace through Prosperity: Examining the Impact of Movement Restrictions on the Palestinian Economy", April 2008

ההמלצות מתייחסות למעברי הסחורות המרכזיים (אך התייחסה לתמונה הכוללת) והם:

מעבר ג'למה – גלבוע (נפתח ביוני 2006)
מעבר ברדלה – חסם צהוב (נפתח באוגוסט 2007)
מעבר (א)טייבה – שער אפרים (נפתח בינואר 2006)
מעבר תרקומיה (נפתח באוקטובר 2007)

ההמלצות העיקריות לשיפור מעברי הסחורות הינן:

הקמת מרכזים לוגיסטיים צמודי-מעבר – למרכז הלוגיסטי יתרונות רבים כגון: גישור על הפערים בין שעות הפתיחה הקיימות לאלו הנדרשות על ידי המשתמשים; ייעול תהליכי הרישום; אפשרות לקונסולידציה של סחורות (למשלוחים קטנים); אריזת סחורות בהתאם לצורכי המעבר ודרישות הביטחון.

מתן סל שירותים למשתמשים במעבר – מרכז עסקים, שירותי בנקאות וחלפנות, שירותי דרך ואחזקה לכלי רכב, תחבורה ציבורית ושירותי רפואת חירום; ועוד. פרויקט תשתיתי זה מומלץ לביצוע באמצעות יזמות פרטית ובשני צידי המעברים.

הפרדת סחורות הדורשות טיפול מיוחד מהעורק המרכזי של המעבר, כגון: מוצרים בעלי חיי מדף קצרים; מוצרים הדורשים אישורים מיוחדים (בריאות, תמ"ת); מוצרים בעלי סיכון כגון מוצרים כימיים; מוצרים בתפוזרת (גרעינים למיניהם, אגריגטים קלים); מוצרים בעלי נפח, אורך או משקל חריג. גם פרויקט זה קשור לתשתיות נפרדות במעבר שמומלץ לבצען ע"י יזמים פרטיים כחלופה לתקצוב ממשלתי.

מעבר לשימוש במכולות בדגש ליצוא כמדיניות, (הגברת השימוש ב"מכולות פתוחות" - העדפה ביטחונית); לצד הכנסת משקפי מכולות לכל המעברים (פותר את הצורך בשטחים נרחבים ע"י העמסה לגובה, פותר את בעיית הפחת בשינוע גב-אל-גב, וכן חוסך עד שליש מזמן השינוע לעומת שינוע משטחים). מעבר למכולות יאפשר שינוע עתידי ע"ג רכבת תוך חיסכון עצום בזמן ועלויות וביעילות תפעולית גבוהה.

הרחבת תשתית המעברים בין ישראל לגדה – נדרשת הוספת שני מעברי סחורות קטנים באזור בית לחם (לכיוון בית שמש / ירושלים), מעבר סחורות קטן מחברון לכיוון באר שבע (באזור יתיר), וכן מעבר

קטן באזור מחנה פליטים. שועפאת (כל עוד מעבר ביתוניה לא סוכם עם הפלסטינים). כמו-כן, נדרשת בדיקה של הקיבולת העתידית הנדרשת במעברים (תוך הפנמת הצמיחה הצפויה בכלכלה הפלסטינית והרחבת יחסי המסחר עם ישראל) והרחבתם בהתאם. הרחבה זו ראוי שתיעשה בצד הישראלי מתקציב ישראלי, ובצד הפלסטיני במימון פלסטיני, ובסיוע בינלאומי

שיפורים בהיבט הביטחוני – מתן מעבר לסוחרים פלסטינים במסלול מהיר, במקביל לבידוק סחורתם הנכנסת לישראל, הרחבת יישום תפישה חדשנית ע"פ המלצות עבודה שהוכנה ע"י ה-USAID לבידוק מרחוק של סחורות המיוצרות ע"י Known Trader (בדיקה בשערי המפעל המייצר), הובלה מאובטחת למעבר וצמצום הבידוק במעבר בהתאם, הרחבת הבידוק הביטחוני והמכסי במעברים לישראלים בלבד, לסגירת הפרצה הביטחונית הקיימת המאפשרת העברת סחורות פלסטיניות ללא פיקוח דרך מעברים אלה.

הרחבת המעורבות הפלסטינית במעברים – הרחבת שת"פ בין משרדי הממשלה בישראל וברשות, הקמת חדרי מצב משותפים למתן מענה מידי במעברים לכל בעיה, יצירת נקודות מפגש (חדרי עסקים) לסוחרים ואנשי עסקים ישראלים ופלסטינים, הגברת המעורבות הפלסטינית באישור והנפקת היתרי מעבר וסחר, נוכחות סוכני מכס פלסטינים במעברי הסחורות, והקמת מנגנון פיקוח משותף על הובלה ושינוע של סחורות.

אין ספק כי במסגרת תוכנית לקידום כלכלי במסגרת קידום השלום, נושא הסחר הרגיש למגבלות התנועה של הסחורות במעברים, תופס מקום מרכזי ודורש טיפול מקצועי ומהיר בצווארי הבקבוק במעברים. ראוי לציין כי חלק ניכר מההמלצות בנושא זה ניתנות ליישום בעלויות נמוכות במיוחד ובטווח קצר, תוך קבלת תועלת כלכלית עצומה, לצד שיפור משמעותי באווירה הכללית בין הצדדים.

5. תשתיות

נושא זה רחב ביותר ועתיר משאבים, אך בנייר זה נתמקד בכמה נושאים מרכזיים בלבד בתחומי התחבורה, מים וחשמל.

תחבורה – חיבור תשתית הרכבות

כיום לא קיים חיבור מסילת רכבת בין ישראל לשטחי הרשות הפלסטינית; יתרה מזאת – לא קיימת כלל תשתית מסילות ברזל בשטחי הרשות. הרעיון הוותיק לחיבור מסילת ברזל בין ישראל, במעברי הסחורות לאורך הגדה המערבית, יכול להניב תועלת כלכלית וחברתית עצומה, תוך שיפור הסחר, הוזלה משמעותית וייעול של שינוע סחורות, תמיכה באזורי התעשייה העתידיים שיקומו ברחבי הגדה, סוגיית הביטחון ועוד. קיימות 3 נקודות חיבור אפשריות למעברי הסחורות לגדה המערבית, הנמצאות במרחק קצר יחסית מהתשתית הקיימת של רכבת ישראל:

חברון (תרקומיה) – ניתן ליצור חיבור בין תרקומיה למסילת חליץ המגיעה כיום עד קריית גת מכיוון מערב. מדובר על הארכת מסילה זו בכ- 25 ק"מ לכיוון מזרח. מסילה זו יכולה למעשה לחבר את תרקומיה לרכבת ישראל ולנמל אשדוד, לשינוע מהיר, יעיל וזול של סחורות שנחתמו בנמל, ותוך הפחתת העומס התעבורתי על צירי התנועה ממזרח למערב.

טול-כרם (דרך שער אפרים) – גם כאן ניתן לחבר בקלות יחסית את מעבר שער אפרים לרכבת ישראל ע"י הנחת מסילה של מס' ק"מ אשר תתחבר למסילה הקיימת כיום באזור נתניה. גם כאן צפוי שיפור משמעותי של הסחר בטווח הקצר ותמיכה בפארק התעשייה העתידי בכדורי (בקרבת העיר טול כרם).

ג'נין (ג'למה) – מדובר בחיבור של ק"מ בודדים לתוואי המתוכנן של רכבת העמק בין עפולה לבית שאן, אשר צפוי להיות מוקם בשנים הקרובות במסגרת תוכנית "נתיבי ישראל" של רכבת ישראל¹⁶. החיבור גם-כן צפוי לתת תועלת גבוהה ובעלות נמוכה בשינוע סחורות לא הגדה וממנה לנמלים ולשאר חלקי הארץ.

¹⁶ "http://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1000446681&fid=2" , "ישראל כץ הציג תוכנית להקמת רשת מסילות רכבת מאילת בדרום ועד קריית שמונה בצפון", ליאור ברון ודובי בן גדליהו, 4.5.09.

בעתיד בכפוף לשינויים פוליטיים נדרשים, ניתן בהשקעה קטנה יחסית ובתועלת כלכלית גבוהה לחבר גם את רצועת עזה למסילת הרכבת. כיום מגיעה המסילה של רכבת ישראל עד מבקיעים צומת יד מרדכי, מרחק קילומטרים ספורים מרצועת עזה. חיבור שכזה יקל, יוזיל וייעל את השינוע של סחורות ומכולות מנמל אשדוד אל הרצועה וממנה ויספק יתרונות כלכליים רבים בדומה לחיבור הגדה. בנוסף ניתן לחבר את מעבר קרני לקו המתוכנן בין שדרות לבאר שבע תוך מיצוי יתרונות כלכליים עצומים לכלכלת עזה, אך כמובן נושא זה קשור להתפתחות יחסי ישראל עם הממשל בעזה.

חשוב לציין כי שינוע באמצעות רכבת (כ- 40 מכולות לרכבת) הינו זול יותר משמעותית, לעומת שינוע ע"ג משאיות (לרבות חיסכון בפקקים, פגיה האיכות הסביבה, תורים במעבר וקנסות על מכולות). הוא גם מאפשר חתימה של הסחורות בנמל ללא זליגה של סחורות בניגוד לחוק לישראל, וכן מספק רמת ביטחון גבוהה אשר תסייע בעתיד להקמת פלטפורמת ייבוא וייצוא נוספת בדמות נמל יבשתי בשטחי הגדה (ראה בהמשך הפרק). הפוטנציאל לשינוע כלכלי הוא עצום וכולל סחורות, תוצרת חקלאית ותוצרת תעשייתית מוגמרת, חומרי בנייה, וכן חומרי גלם לאזורי התעשייה שיוקמו בגדה המערבית.

חיבור המסילות מישראל למעברי הסחורות יוכל אף להוות בסיס להנחת תשתית רכבת בשטחי הרש"פ וחיבור עתידי של מסילות הרכבת בין הצדדים. תוכנית זו יכולה בעתיד להשתלב ביוזמות אזוריות של תשתיות תחבורתיות מהירות, כפי שהופיעו בשיחות המולטילטראליות שקיימה ישראל עם העולם הערבי מאז 1991.

החיבור היבשתי

החיבור היבשתי בין רצועת עזה לגדה המערבית הוא אסטרטגי וחיוני ביותר למדינה הפלסטינית שתקום בעתיד בשטחים אלה. בהצהרת העקרונות ("אוסלו") ב- 1993 קיבלה ישראל את העיקרון שרצועת עזה והגדה המערבית מהוות יחידה טריטוריאלית אחת, מה שהוביל בהמשך להסדר המוסכם לתנועה בין האזורים, הוא המעבר הבטוח, בהסכמי הביניים ב- 1995.

מעבר לכך, לחיבור היבשתי משמעויות רבות שקשה להפריז בחשיבותן – הן הופכות את הרצועה והגדה ליחידה אחת הן במישור הכלכלי, החברתי, הפוליטי, הממשלי, הדמוגרפי ולמעשה בכל תחומי החיים. השפעת החיבור היבשתי על הכלכלה הפלסטינית צפויה אף היא להיות מרחיקת לכת – היא תיצור שוק מאוחד, תאפשר תנועות של עובדים וסחורות בין האזורים, תפתח את הגדה המערבית לייצוא בדרך הים

(דרך הנמל העתידי שיוקם ברצועה) ותאפשר ייצוא חקלאי ואחר מרצועת עזה לשווקי המפרץ ולאירופה דרך ירדן.

המדובר בפרויקט תשתיתי גדול ומורכב בעל היבטים כלכליים, תכנוניים, סביבתיים, ביטחוניים ועוד. אי לכך תכנונו וביצועו צפויים לארוך כ- 8-10 שנים וייתכן שאף למעלה מכך במידה ויחולו עיכובים שלא ניתן כרגע לצפות.

מחקר מקיף בנושא החיבור היבשתי, נכתב בימים אלה ע"י קבוצת Aix¹⁷, בה שותף גם מרכז פרס, וכולל בין היתר את ההמלצות הבאות:

- מכיוון שמדובר בפרויקט ארוך-טווח, ומכיוון שרק השלמת הפרויקט תאפשר את השימוש בחיבור היבשתי (אין משמעות לביצוע חלקי של הפרויקט), יש להתחיל את תכנון החיבור וביצועו כבר היום.
- במקביל, יש לחדש בטווח הקצר ואף המידי את פעילות המעבר הבטוח, על מנת לתת מענה לעשור הקרוב, עד להשלמת החיבור היבשתי.
- ישראל צריכה כבר היום לבחור את תוואי הציר (העובר בשטחה) על מנת שתוכל להתחיל בתכנון ובבנייה.

נמל יבשתי-העברת סחורות פלסטיניות בטרנזיט מהנמלים הישראליים לשטח הרשות

עיקר פעילות הייצוא והייבוא הפלסטינית – ליעדים אחרים מלבד ישראל – מתבצעת רובה ככולה דרך נמלי ישראל (בעיקר נמל אשדוד), כאשר מיעוטה עובר דרך נתב"ג, גשר אלנבי ומעבר רפיח. עובדה זו יוצרת תלות אסטרטגית של הכלכלה הפלסטינית בנמלי ישראל, אשר על פי מדדים בינלאומיים אינם נחשבים ליעילים מאוד.

רעיון הנמל היבשתי עולה כבר מספר שנים ע"י רשות הנמלים, אנשי עסקים ישראלים ופלסטיניים וגורמים רשמיים פלסטיניים, כאופציה ליצירת עצמאות פלסטינית בגביית מיסי יבוא וכן להתנתקות המשק הפלסטיני מהבעיות הקיימות ביחסי העבודה הפנים ישראלים שגורמות להשבתות הנמלים ולפגיעה ביבואנים הפלסטיניים.

¹⁷ קבוצת כלכלנים ישראלית-פלסטינית-בינלאומית החוקרת את סוגיות הסדר הקבע בין ישראל והפלסטינים, תוך התמקדות בממדים הכלכליים של סוגיות אלה.

כיום קיימת תוכנית להקמת נמל יבשתי בסמוך למעבר שער אפרים (בשטח C), אך המיקום והרעיון אינו מתואם לחלוטין עם הרשות הפלסטינית כיוון שאינו נותן לפלסטינים את העצמאות המתבקשת, והשליטה המתוכננת בו היא ישראלית בלבד.

הסיבות המרכזיות לחוסר יעילות זו (כפי שהוצגו בכנס השנתי של איגוד המשתמשים בהובלה ימית, דצמבר 2007) הינן שיבושים בעבודת הנמלים הגורמים לעיכובים, המתנות, מחסור בתשתית רציפים, הסכמי שכר כובלים, יחסי עבודה עכורים, מסופי מכולות מיושנים המתאימים לאוניות קטנות בלבד, ומחסור חמור בעורף מחסנים לוגיסטי, מרכיב המשבש את זרימת השרשרת הלוגיסטית של הנמל בישראל.

רעיון הנמל היבשתי הוזכר כבר ב- 2005 ע"י הגב' איריס שטרק, בעבר יו"ר חברת נמל אשדוד, כפרויקט רב-חשיבות אשר יאפשר להרחיב באופן משמעותי את פעילות הסחר בין ישראל לרש"פ. ב- 2007 נבחן הנושא לעומק ע"י צוות בין-משרדי משותף לחברת נמלי ישראל ורכבת ישראל מתוך צורך ישראלי לפתור מצוקת שטחי האחסון בנמלים (בעיקר בנמל חיפה), לאפשר אחסון מכולות בקרבת עסקיהם של היבואנים והיצואנים שבמרכז, להקל על עומס התנועה בשערי הנמלים, ולהסיט את תנועת המשאיות מכבישי החוף¹⁸.

אנו ממליצים כי רעיון זה ייושם לגבי סחורות פלסטיניות, דבר שיביא לביקוש למתחם מוגדר שיסוכם עם הרשות הפלסטינית, בו יוקם מתקן לריכוז סחורות פלסטיניות, אשר ייתן פתרון הן לצורך הישראלי והן לצורך הפלסטיני.

המדובר בהשקעה ארוכת-טווח אשר תהווה עוד אמצעי לפיתוח כלכלי הן לרשות הפלסטינית והן לישראל, לייעל ולהזיל את שינוען, רישומן ושחרורן של סחורות לייצוא / מייבוא, ליצור הזדמנויות לשיתופי פעולה אזוריים בתחום שינוע סחורות ועוד. אי לכך, המלצתנו הינה לקדם פרויקט זה בעדיפות.

מים

נושא המים הינו נושא בעל חשיבות ורגישות מיוחדות, ועל-כן מצוין ומפורט בכלל ההסכמים שנחתמו אל מול הפלסטינים במסגרת תהליך אוסלו. כבר בהצהרת העקרונות (1993, "הסכם אוסלו") הופיעה התייחסות כללית ופרטנית לנושא המים, וגובשו הצעות למחקרים ותוכניות בנושא. במסגרת הסכם קהיר (1994, "עזה ויריחו תחילה") הועברה מערכת אספקת המים ברצועת עזה לשליטת הפלסטינים, לרבות הניהול, הפיתוח והתחזוקה של מערכות המים והביוב¹⁹. ההתייחסות המפורטת ביותר לנושא קיימת בהסכם הביניים (1995, "אוסלו II") הכולל פרק נרחב בנושא המים והביוב. בהסכם זה הכירה ישראל בזכויות המים של הפלסטינים בגדה המערבית, התחייבה להעביר לפלסטינים סמכויות ואחריות בנושאי מים וביוב בגדה המערבית, וכמו-כן לספק כמויות מים מוגדרות (28.6 מלמ"ש) בתקופת הביניים, מתוך תוספת של 70-80 מלמ"ש בגין 'צרכים עתידיים'²⁰.

שני הצדדים הכירו במחסור במים ובצורך לפתח ולייצר מקורות מים נוספים (בעיקר מהאקוויפר המזרחי, טיהור שפכים והתפלה).

הצורך הרב בתיאום ושיתוף פעולה בנושא המים, הפך לקריטי הרבה יותר במהלך השנים האחרונות, על רקע מיעוט המשקעים בעונות החורף האחרונות וירידה דרסטית במפלס הכינרת לרמות שפל שלא נראו כמותן בישראל מזה שנים רבות, ושיתוף הפעולה הזה, לדעתנו, הינו דוגמא מוצלחת – לכל אורך השנים – שמערכות מקצועיות עם אינטרס משותף עובדות היטב ביחד.

הפוטנציאל לשיתוף פעולה בתחום זה הינו אדיר, אך דורש תמיכה ותקצוב מצד הקהילה הבינלאומית. מעבר למתקני ההתפלה המוקמים בימים אלה בישראל (וצפויים להגדיל את היצע המים העומד לרשות הצדדים), קיים רעיון מרכזי אחד לפרויקט משותף בתחום המים, להקמת מתקן התפלה בחוף ישראלי במימון בינלאומי, אשר יוליך את המים המותפלים ישירות לגדה המערבית. פרויקט זה יכול להוות דוגמא לפלטפורמה לשיתוף פעולה אפשרי בנושא, דורש נכונות ישראלית ורתימה של ממשלות וארגונים בינלאומיים להעמדת התקציבים הנדרשים להקמה ותפעול של מתקני ההתפלה.

¹⁹ למעט בגוש קטיף וביתר היישובים הישראליים.

²⁰ מדינת ישראל – רשות המים, סוגיית המים בין ישראל לפלסטינים, מרץ 2009.

חשמל

כיום ישראל הינה מקור כמעט-בלעדי לאספקת חשמל לתושבים הפלסטינים בגדה המערבית, וזאת למעט אספקת חשמל לעיר יריחו על ידי ירדן בהיקף נמוך יחסית. חברת החשמל בישראל מוכרת כיום כ- 6% מן החשמל שהיא מייצרת, לרשות הפלסטינית. מתוך כמות זו, כ- 40% מועבר לחברת החשמל המזרח-ירושלמית²¹, 30% לשאר שטחי הגדה המערבית ו- 30% הנותרים מועברים לרצועת עזה (נוסף על החשמל המיוצר ע"י תחנת הכוח ברצועה והחשמל המועבר ממצרים).

לפני האינתיפאדה השנייה (ספטמבר 2000) הביקוש לחשמל ברשות הפלסטינית גדל בכ- 15% בממוצע מדי שנה, כאשר בשנים הראשונות שלאחריה הואט הגידול בביקוש ל- 3% בממוצע לשנה בלבד. אף על פי כן, **הרשות הפלסטינית חסרה כיום את התשתית המתאימה לתמיכה בביקושים ההולכים וגדלים לחשמל.**

שיתוף פעולה בתחום החשמל חשוב מאוד לשני הצדדים, הן לישראל, אשר לה אינטרס מסחרי, פוליטי וביטחוני בשת"פ בתחום זה (לרבות מניעה של משבר כלכלי והומניטארי ברש"פ), והן לפלסטינים אשר להם אינטרס ברור לפתח יכולות בתחום האנרגיה ולתת מענה לביקושים הגוברים בתחום. על-כן, **קיימת הבנה בין הצדדים, שהתקיימה גם בימים הקשים ביותר של האלימות ההדדית, כי נושא החשמל צריך להיות מחוץ לסכסוך וכי חשוב לקדם שיתופי פעולה בתחום זה.**

תהליך שהחל באתונה במאי 2003 בין משרד התשתיות הישראלי לבין משרד האנרגיה הפלסטיני הוביל לחתימת הסכם הבנות²² בנושא באוקטובר 2003 בין חברת החשמל לבין משרד האנרגיה הפלסטיני, הכולל את העקרונות הבאים:

- הקמתן של חמש חברות הפצה במזרח-ירושלים ומרכז הגדה המערבית (JDECo), צפון הגדה (NELCo), דרום הגדה (SELCo), חברון (HEBCo) ורצועת עזה (GDECo). **תהליך הקמת חברות אלה טרם הושלם עד היום.**
- הצורך בהסכם מסחרי ארוך-טווח בין חברת החשמל בישראל לבין חברות הפצה הפלסטיניות. ההסכם יכלול בין היתר מתן עדיפות לפיתוח תשתיות לרבות קווי מתח עליון (161 קילו-וואט) מנתיבות לרצועת עזה. תמיכת האיחוד האירופי ביצירת התנאים הדרושים ליישום פרויקטים דחופים ואחרים פורטו בהסכם זה (JUPE). גם חלק זה טרם זכה להתקדמות אמיתית.

²¹ חברה זו, האחראית לספק חשמל לתושבי מזרח-ירושלים ומרכז הגדה, ספגה פגיעה משמעותית מאז מרץ 2002, הנובעת משיבושים בגבייה מלקוחותיה הפלסטיניים.

²² "The Joint Understanding on the Principles of Electricity Agreement (JUPE)", October 2003

במצב התשתית הקיימת בישראל וברש"פ, צפוי קושי ממשי במתן מענה לביקושים עתידיים לחשמל ברש"פ, בדגש על אזורים מסוימים כגון ח'אן יונס וצפון הגדה. גם תחנת הכוח הקיימת ברצועת עזה מייצרת הרבה פחות מהפוטנציאל (מתוך 140 מגה-וואט פוטנציאליים) וחסרה תשתית הפצה, תחנות-משנה וקווי מתח גבוה. לאחרונה סוכם בין האירופים (הבנק האירופי להשקעות), ישראל ורשות האנרגיה הפלסטינית, על הקמת ארבע תחנות משנה בגדה המערבית בקרבת הערים ג'נין, שכם, רמאללה וחברון (תרקומיא) על מנת לאפשר הגדלה באספקת החשמל לגדה שתתן מענה גם לצורכי אזורי התעשייה המתוכננים וזאת במימון בנק ההשקעות האירופי תוך מעורבות פלסטינית וישראלית. **אלו טרם הוקמו.**

אי לכך אנו ממליצים לקדם בעדיפות עליונה את הקמת תשתית ההולכה וההפצה ברש"פ לרבות בניית תחנות משנה בשטחי הרש"פ, חיבור קווי מתח גבוה מישראל לשטחי הרש"פ, ובניית קווי מתח גבוה בשטחי הרש"פ וזאת ע"י סיום הסכם ארוך טווח לאספקת חשמל מול חברת החשמל הישראלית שישלים את הפתרון המערכתי לכלל הסוגיות. קיימים נושאים נוספים שעומדים ותלויים ללא כל סיכום, אותם אנו ממליצים לקדם והם נושא פיתוח הגז הטבעי מול חופי עזה, דבר שידרוש הסכם אספקה עם ישראל, וכן נושא חוות האנרגיה הסולרית שיכול לשמש פרויקט שיתוף פעולה לדוגמה לאחר שתיפתר סוגיית המימון.

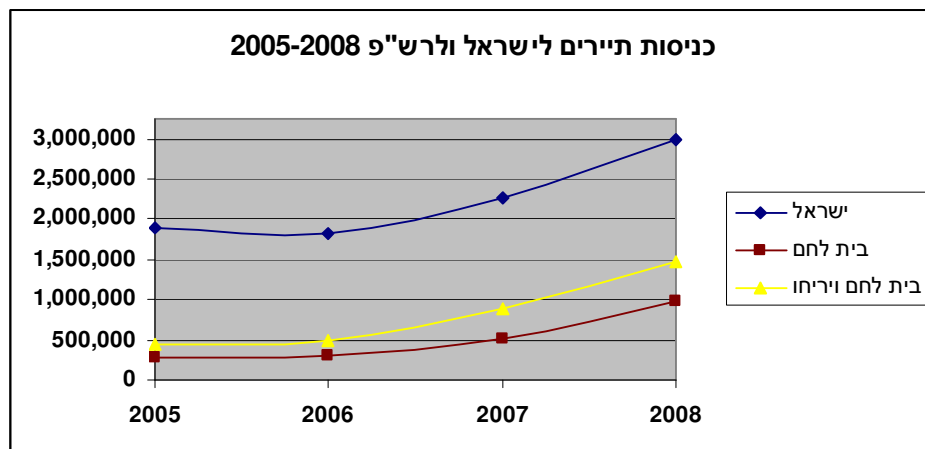
6. תיירות

ענף התיירות מהווה מנוע צמיחה חשוב עבור המשק הפלסטיני ובעל פוטנציאל גדול להמשך התרחבות, תרומה נוספת לתוצר וסיוע בתחום התעסוקה. ענף זה ברש"פ מצוי במגמת שיפור במהלך השנים האחרונות לאור שקט ביטחוני יחסי.

נתוני התיירות לרשות הפלסטינית בשנת 2008 היו מעודדים למדי. תיירות החוץ לבית לחם גדלה בכ- 93% לעומת שנת 2007 והגיעה לכמיליון תיירים. תיירות החוץ ליריחו גדלה אף היא ב- 31% ביחס לשנת 2007 והגיעה ב- 2008 לכחצי מיליון תיירים.

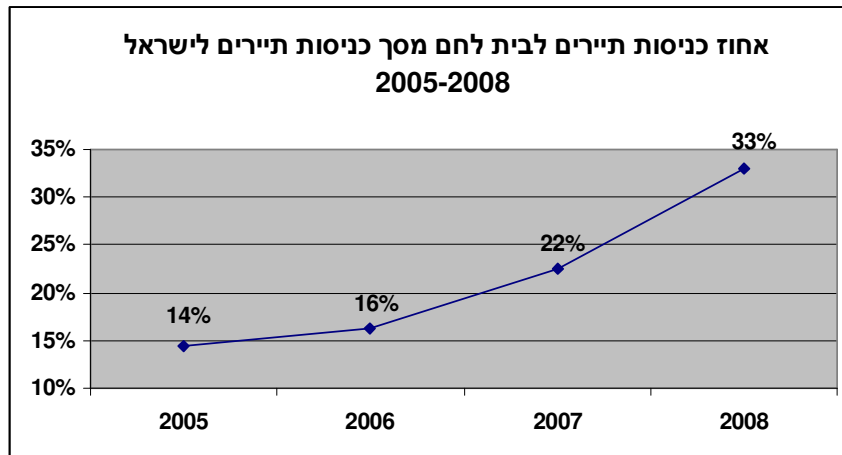
הפוטנציאל כאמור גדול בהרבה. ישראל והרשות הפלסטינית מהוות למעשה מוצר תיירותי אחד, אשר אינו באמת ניתן להפרדה. הדוגמא הבולטת ביותר לאחדות זו במוצר התיירותי היא ירושלים ובית לחם, אשר מהוות יחדיו יעד תיירותי אטרקטיבי בעיניהם של התיירים, במיוחד כאשר מדובר באוכלוסיית תיירים נוצרית מאירופה, ארה"ב ומדינות נוספות.

נתוני התיירות הנכנסת לישראל ולרשות הפלסטינית בין השנים 2005-2008²³ (כפי שניתן לראות בבירור בתרשים הבא) מצביעים במפורש הן על העלייה במספר התיירים לישראל ולרשות, והן על המתאם הגבוה בנתוני התיירות הנכנסת:

²³ על פי נתוני למ"ס ישראל והלמ"ס הפלסטיני.

מן הנתונים עולה כי קיים מתאם גבוה מאוד של כמעט 100 אחוזים בין השינויים בכניסת תיירים לישראל לבין השינויים בכניסת תיירים לבית לחם ויריחו. יחד עם זאת, ניתן לראות כיום (לאחר שיפור ניכר בשיעור המבקרים בבית לחם מסך המבקרים בישראל – ראה בתרשים הבא), כי רק כשליש מן התיירים הנכנסים לישראל מבקרים גם בבית לחם.²⁴

המלצות למעורבות ישראל בשיפור ענף התיירות ברשות הפלסטינית:

- השקת קמפיין לשיווק משותף של ירושלים ובית לחם – כאמור, הערים ירושלים ובית לחם מהוות יחדיו מוצר תיירותי ייחודי ואבן שואבת לאוכלוסייה נוצרית, בעיקר מאירופה וארה"ב, המגיעה לישראל, ירדן ואף מצריים. להמחשה, ניתן להסתכל על תיירות היום בשנת 2008 – מעל 400,000 מבקרי יום, מרביתם ממזרח-אירופה – שנכנסה ברובה ממצריים לישראל²⁵ לביקור בן-יום (ללא לינה) בירושלים ובית לחם, וזאת על אף הנסיעה הממושכת משארם אלשיח' לירושלים ובחזרה.

²⁴ עיבוד של נתוני למ"ס ישראל והרש"פ.
²⁵ טרם ביטול הדרישה לוויזה ממבקרים מרוסיה בראשית 2009.

המלצתנו בנושא זה הינה להשיק פרויקט משותף של שני משרדי התיירות, הישראלי והפלסטיני, לשיווק משותף של ירושלים ובית לחם, אשר יכול בין היתר הפקת חומרים שיווקיים משותפים, אזכור האתרים הבולטים בשתי הערים בחומרים המופקים על ידי כל צד באופן עצמאי, שיווק מתואם בירידים בינלאומיים וכיזא באלה.

- **הקמת יחידה לתיאום ושיתוף פעולה בתחום התיירות – כיום לא קיים במשרד התיירות בישראל או לחילופין במנהל האזרחי גוף (מעבר לעובדת יחידה) מיוחד לנושא שיתוף הפעולה בתחום התיירות אל מול הרש"פ**
לאור חשיבותו הרבה של ענף התיירות הן בישראל והן ברש"פ, המלצתנו היא להקים יחידה שתהיה אחראית על כלל התיאום ושיתוף הפעולה בתחום זה, הן אל מול משרד התיירות הפלסטיני והן אל מול המגזר העסקי, לטיפול בבעיות שוטפות וקידום פרויקטים משותפים בתחום התיירות.

בינואר 2009 פרסם מרכז פרס לשלום עבודת מחקר במסגרת פרויקט Tourism For Peace על מעברי התיירים בין ישראל לשכנותיה²⁶, המתמקדת בין היתר בנושא מעבר רחל בבית לחם והמלצות נוספות בתחום התיירות.

²⁶ "סקר מסופי גבול עם ארצות ערב", ינואר 2009, מרכז פרס לשלום (באמצעות חברת מרטנס הופמן).

7. סיכום והמלצות

מסמך זה נכתב תוך התייעצות עם עשרות מומחים בתחום ומבוסס גם על שיחות עומק עם נציגים פלסטינים וישראלים רשמיים ושאינם רשמיים, וכמו-כן עם אנשי עסקים וארגונים העוסקים בקידום היחסים הכלכליים בין ישראל לרשות הפלסטינית. הוא מרכז גם מחקרים ספציפיים מקיפים שנכתבו בנושא.

כפי שציינו, חלק מעבודת השטח למסמך זה בוצעה ע"י מרכז פרס במסגרת פרויקטים ספציפיים שצוטטו בנייר זה. מטרתו המרכזית של הנייר הינה פריסת מצאי הרעיונות בתחומים המהותיים לצורך קידום תוכנית שלום מדינית וכלכלית ישראלית-פלסטינית, ובתוך כך לפיתוח הכלכלה הפלסטינית וכלכלת האזור בכלל.

אנו סבורים שהטיפול בנושאים אלו יחולל שינוי אמיתי וייצור את הפלטפורמה המקבילה, לפיוס אמיתי שייגיע יחד עם פתרון מדיני.

יחד עם זאת במסמך זה לא נגענו בפרויקטים הקשורים לרצועת עזה, וזאת בשל הבעייתיות של הממשל בעזה וכן בשל חוסר היכולת ליישם את עשרות הפרויקטים שמתוכננים שם ונדרשים עד מאד.

בכל הנייר לא התייחסנו למחויבות הפלסטינית לקידום הפעילות והפרויקטים והתרכזנו בדברים שישאל יכולה וצריכה לדעתנו לעסוק בהם ע"מ לשנות את האווירה ולקדם את הכלכלה הפלסטינית.

נציין כי קיימים נושאים נוספים רבים שאינם כלכליים טהורים אשר לא פורטו במסמך זה והם נוגעים לתחום הטלקומוניקציה (טיפול יסודי בנושא תדרים סלולאריים) והדואר, יוזמות קיימות בתחום איכות הסביבה, לנושאי טיפול במים, פרויקטי ביוב, טיפול באשפה, חשמל סולרי, שילוב הפלסטינים בתוכנית המכונית החשמלית ועוד.

מעבר לנ"ל קיימים גם מיזמים בתחום הבריאות (הקמת בתי חולים ושדרוג הקיימים), שיתוף פעולה חקלאי בדגש לתחומי הידע, תיאום וחילופי מידע בתחומי סטנדרטיזציה ומכון התקנים, עידוד השקעות חוץ ע"י ממשלת ישראל בשטחים תוך הבטחת המשקיעים וההשקעות מבחינת חופש התנועות של אנשים וסחורות (ובנושא זה יש עוד לגבש תוכנית ישראלית), הכשרות כוח אדם, שיתופי פעולה ויזמות בתחום ה-IT והייטק ועוד. אך כל אלו הינם היוצא מן הכלל שאינו מעיד על הכלל. את הכול ניתן וצריך להרחיב.

המלצותינו בנייר זה פורטו כאמור על פי נושאי מהות כלכליים, בתחומים כביכול נפרדים, אך היישום הרוחבי הוא אבן יסוד למיקסום התועלת ויצירת האפקט הנדרש מול הפלסטינים, מול הישראלים וכן מול העולם.

רוב ההמלצות דורשות פעילות רוחבית וסינרגטית, שכן לדוגמה ברור שסיוע בהקמת אזור תעשייה ממילא ידרוש טיפול בתנועות אדם וסחורות בתוך הגדה, פתרונות תשתיתיים, פתרונות ביטחוניים, וכן צפוי לעודד השקעות מקומיות ובינלאומיות. פרויקט שכזה יטפל גם בנושאי תעסוקה וידרוש התייחסות ושיפור בפעילות הסחר במעברים ע"מ לשמר תחרותיות ושרידות ארוכת-טווח של עסקים שיוקמו באזורי התעשייה.

לאור הנ"ל, אנו ממליצים להציג תוכנית ישראלית המתייחסת לפעילות הישראלית לקידום שיתוף פעולה כלכלי ביחד עם התקדמות מדינית, שתפרוס פעילות לכל אורך החזית הכלכלית במקביל ולא באופן ספוראדי או טורי וזאת ללא כל תנאי מקדים.

מעבר לעיל אנו ממליצים כי התוכנית תיתחם בלוח זמנים שקוף לצד הפלסטיני ולצד הישראלי, כך שפרויקטים ארוכי-טווח יהיו חשופים למעקב ונושאים קצרי-טווח שיטופלו, יראו מיידית.

במסגרת המלצותינו שפורטו לעיל קיימים נושאים בדרגות יישום שונות, וכן ערב רב של נושאי תשתית כבדים הדורשים משאבים גדולים. במקביל קיימים נושאים הדורשים זמן יישום ארוך בצד נושאים שביצועם זול, מהיר או דורש החלטה בלבד.

בשל אוירת האי אמון הקיימת כיום והספק ביכולת להתקדם, המכרסמים גם בקרב הפלסטינים ובעיקר בקרב הציבור בישראל, אנו ממליצים לדרג את הנושאים לביצוע כך שבטווח הקצר תהיה לפעילות נראות גבוהה וסיפורי הצלחה מהירים שישמשו "דלק" לסבלנות הנדרשת עד יישומם של פרויקטים ארוכי טווח.

כפי שניתן לראות מניתוח הפרמטרים המרכזיים של מצב הכלכלה הפלסטינית ברור כי נושא התעסוקה הינו הנושא הקשה והכואב ביותר, ולכן גם כאן אנו ממליצים להעמיד בראש סדר העדיפויות את הטיפול בנושאי התעסוקה, שכן לנושא זה אפקטים רבים נוספים לצד היתרונות הכלכליים.